

О УНИЈАЋЕЊУ НА ТЕРИТОРИЈИ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

По Промислу Божијем, Српски је народ настањен на балканској раскрсници, где је у вековима историје био изложен сусретима и додирима, али и сукобима са другим суседним народима. Срби су примали Хришћанство у временима када су на Балкану, ондашњем Илирику, управо настајале претензије Римског патријархата за приматом и превлашћу над балканским и осталим хришћанским крајевима и Црквама. Христијанизација Срба ишла је постепено, зато су Срби имали прилике да се искрено одреде коју ће хришћанску традицију изабрати и којој и каквој организованој Цркви припадати. Иако су извесни делови Српских земаља припадали западном делу Илирика, где се пред Велику шизму Запада (1054. године) и после ње протезала јурисдикција Римског патријархата, Срби су се ипак сви једнодушно и недвосмислено определили за аутентично Хришћанство Апостолских Цркава Православног Истока. Али управо зато су били у потоњим вековима изложени све агресивнијим покушајима Римокатолицизма да им се наметне папска *унија*, тј. присилно и лажно присаједињење а у ствари *пошчињење* римском папи и његовој римоцентричној Еклисиологији.

А да је Еклисиологија Римске Цркве у време расцепа са Источном Црквом постала и остала римоцентрична и папоцентрична, насупрот апостолско-саборној Еклисиологији древног хришћанског Истока и Источних Патријаршија, видно је већ из првих насртаја појединих Римских папа на древне Источне Цркве и ранохришћанску *Евхаристијску*, помесно-црквену и *саборну* Еклисиологију, нарочито у време Св. патријарха Фотија Великог (9. век), посредног или непосредног просветитеља и крститеља скоро свих Словена а међу њима и Срба, и затим у време настанка Западне шизме и Крсташких похода (11-13. век).

После оне познате папистичке „екскомуникације“ Цариградске Патријаршије и читаве Цркве Истока у *либелусу* од 16. јула 1054. го-

дине, и многих клевета на Православље изнетих у том антибогословском и антиеклисиолошком тексту, Римска је Црква, на жалост, наставила с покушајима да Православном Истоку наметне своју апсолутистичку, римоцентричну власт, као и своја новачења у хришћанској вери и своје западне обреде и црквене обичаје.

Конкретно, пак, тзв. *унија* започиње са познатим Латеранским концилом 1215. године, под папом Инокентијем III, када су у Риму постављени, уместо постојећих Православних Патријараха на Истоку, марионетски унијатски „патријарси“ за Цариград, Антиохију и Јерусалим, који су потчињени Римском папи, а локално је дозвољена употреба и других, нелатинских, црквених обреда и језика (Hefele, Concilengeschichte, t. V, 885).

Са оваквом унијатском Еклисиологијом, која је стављена у основу све касније унијатске делатности и идеологије Римокатолицизма, јединство Цркве Христове није више сагледавано у *јединству вере (Истини) и Свете Евхаристије*, дакле у *заједници* (литургијском општењу) свих локалних епископоцентричних Цркава *са Христом и у Христу*, него у јуридичкој потчињености свих Епископа и Патријараха, па дакле и свих локалних али *католичанских* (= пуних, интегралних, саборних) Цркава, једино Римском епископу и Римској локалној Цркви, што никада нити је било нити прихваћено у Апостолско-светоотачком црквеном, литургијско-канонском Предању Цркве. У новије време Римокатоличка Црква пристаје и на тзв. „*интеркомунио*“ са Источним Православним Црквама, без обзира на недостатак стварног и пуног јединства у вери и благодати Духа Светога, али само под условом потчињености свих Римском папи, чиме је центар јединства Цркве Христа Богочовека смештен негде изван и изнад Евхаристије, дакле изван и изнад самога Христа и Духа Светога, изван Свете и Једносуштне Тројице, чија је *жива слика* Црква Божија.

Српска Православна Црква, као аутокефална Архиепископија, организована је од Светога Саве I, који је, управо после поменутог Латеранског концила, добио јерархијску аутокефалију од Цариградског Патријарха (1219. године), иначе тада избеглог испред латинских крсташа и унијатске јерархије из Цариграда у Никеју, чиме је Први Српски Архиепископ показао да прихвата и признаје само древноисточни апостолско-светоотачки начин организовања и заједништва Цркава Божијих. У сложеном времену и контексту притисака, Св. Сава је тако организовао нове српске Епископије да би Српски православни народ заштитио од унијаћења. Нарочито, Епископије у *Зети* и *Хуму* (у Приморским крајевима) штитиле су православне Србе од унијаћења, све до почетка 15. века, када су те

Епископије биле принуђене да узмичу и мењају своја седишта, све док неки од тих крајева са српским православним становништвом нису били изгубљени за Православље присилном унијом, као што је то било са Конављем и Стоном на Пељешцу, па и са мањим деловима Бококоторског и севернијег Јадранског приморја. Отпор православних Срба и у тим крајевима је ипак трајао врло дуго, тако да је папа Климент VI у свом писму од 22. фебруара 1344. жалио се да је Стон још заражен „клетом српском шизмом“, а својим приморским бискупима истицао као главну дужност да се боре „против кужног отрова схизматика и јеретика“. Пре њега слично су се жалили и барски надбискуп Гијом Адам и француски краљ Филип VI на српског краља Милутина, који је био познати противник лажне уније у Лиону (1274. г.). У отпору против унијаћења извесни српски владари уносили су у своје државне законе чак и одредбе о забрани наметаног унијаћења Србима (Душанов *Законик* из 1346, чл. 2. и 4; *Закон о рудиницима* Деспота Стефана из 1412, чл. 20). Последњи српски деспот, пред пад Србије под Турке, Ђурађ Бранковић (1427-1456. г.), отказао је учешће Српске државе и Цркве и на Базелском и затим на унионистичком сабору у Ферари—Фиренци, рекавши: „Ја сам сусед са Латинима (= римокатолицима) и често сам са њима имао сусрете и разговоре, и знам добро и њихове речи и расположење и менталитет; па знајући све то добро, нећу ни писати нити слати представника на концил“ (Сиропулос, *Mémoires*). Римокатоличким пак достојанственицима који су га лично покушали наговорити на унију, одговарао је: „Цео свој живот сам провео у вери својих предака; ако би је сада променио, моји поданици (Срби) помислили би да сам умом пореметио, мада су ме до сада сматрали мудрим човеком“ (Историја Српског народа II, 247, СКЗ 1982).

Са доласком Турака у Српске земље, Српска Православна Црква је тешко страдала од унијатских притисака, који су долазили са више страна: од босанских Фрањеваца, приморских бискупија, Млетачких и Аустријских католичких државних власти и наравно из самог Ватикана, који је преко својих *мисионарија* и *визиџаџора* стално „ловио“ православне по Илирику и уопште по Истоку, нарочито од времена појаве Реформације, када је римском Контрареформацијом требало надокнадити западне папске губитке добијањем православних народа на Истоку за унију са Римом. У том циљу је 1622. године у Риму основана позната „Congregacia de propaganda fide“ као и пропагандни центри и колеџи у Риму за школовање питомаца са Истока и слање истих на унијатске мисије по православном Истоку. Добро је позната сва тужна и трагична историја односа Римске Курије и Српског и других православних народа на

Балкану и северније од Саве и Дунава. Лажне и насилне раније уније у Флорентини 1439. године и Брест-Литовску 1594. године сваковрсно су надаље коришћене од ватиканске машинерије у правом крсташком походу на православне народе и Цркве на Истоку ради унијаћења, где су Срби и Српска Црква били увек први на удару. Споменућемо овде само неке од тих тужних догађаја и датума, ради илустрације и веродостојности реченога. (О унијаћењу код Срба објавили су велики број података Еп. Никодим Милаш 1901. године у студији, „*Православна Далмација*“ и Јован Радонић у документованом делу „*Римска курија и Јуџословенске земље од 16. до 19. века* 1950. г., а ватиканска документа из архива „Конгрегације за пропаганду вере“ објавио је Марко Јачов недавно у два тома у издању Српске академије наука 1983. и 1986. године.)

После поробљења Српских земаља од Турака (крај 15. века) релативно брзом обновом Пећке Патријаршије (1557. године) под способним патријархом Макаријем Соколовићем (1557—1574. г.), који је возглављивао око 40 епархија Српске Цркве све до Аустро-Угарских и Румунских предела далеко на северу, у великој мери спречено је унијаћење православних Срба. У овим временима српско Православље се у домаћим и страним текстовима назива „грчка вера“, „српска вера“, „јерусалимска вера“ и слично, а од стране римокатолика се скоро увек карактерише као „шизма“, а сви следбеници као „шизматници“. Тако, апостолски (папски) визитатор Петар Масарек извештава Конгрегацију у Риму (1623-24. године) да је „неизбројив број шизматика у Србији, Бугарској, делу Босне и Угарској, који живе у неизбројивим насељима“, и даље (2. IV и 10. X 1640. године) мисионар Франческо Де Леонардис моли Папу и Конгрегацију за још већи број мисионара ради унијаћења Срба, јер „на подручју од Цариграда до Истре и Хрватске од свих Хришћана пет шестина сачињавају Срби (Православни)“.

Срби и Српска Црква били су изложени двоструким притисцима: од Турака муслимана и од западних хришћана римокатолика. Па ипак, када су западне хришћанске земље ратовале против Турске, Срби као народ и као Црква радо су стајали на страну хришћана а против нехришћана Османлија. У рату Аустрије са Турском (1593—1606. г.) Српски Патријарх из Пећи, Јован Кантул (1592—1614), водио је преговоре са Папом Климентом VIII (1592—1605) ради помоћи Србима да се ослободе од Турака, али је папа своју помоћ условљавао примањем уније, што је Српски Патријарх одбио енергично. На великој народној скупштини Срба у манастиру Морачи, 13. децембра 1608, написано је писмо савојском херцогу Карлу Емануелу, у којем српски вођи кажу да су готови да

овог хришћанског владара приме за свога краља, али да ће они као православни „увјек бити за велику вјеру (= Православље), зашто у наше стране нећемо ми језуита ни никога другога, који би пук христијански обраћао на закон римски (= на унију), зато после би могло бити велика скандала међу народом“ Српским. (Ђ. Слијепчевић, Историја Српске православне цркве, I, 417, Минхен 1962.)

У време следећег српског Пећког Патријарха, Пајсија Јањевца (1614—1648), због уопште лично мирнијег тона и става овога Патријарха, појачана је пропаганда и делатност папских мисионарија и визитатора на терену Српске Цркве, од мора до Пећи и Београда, али је Патријарх Пајсије у свом *Синодском ѿисму* папи Урбану VIII, од 2. новембра 1642. године, уза све исказано поштовање и толерантност међуцрквеног хришћанског дијалога, јасно изнео свој критички став према новим погрешним учењима Римске Цркве, указујући на крају писма на „предање Апостола и Св. Отаца и самога Господа, под Којим једино и може бити једно стадо и један пастир“. (Оригинални србуљски текст код М. Јачова, *Сѿиси Конїреїације...* I, 580-582, САНУ 1986.) Српски Патријарх није затворио врата разговорима о *исѿинском сједињењу* Цркава, али у Риму нису били задовољни његовим критичким ставом према унији и римској Еклисиологији.

У међувремену, римска унијатска агресија спровођена је над православним Србима нарочито у Приморју, од Боке до Задра и Трста, и у крајевима данашњег Жумберка, Загреба и Вараждина у Хрватској. Ево неких докумената о томе (углавном из архиве *Конїреїације* у Ватикану).

17. августа 1624. године *Конїреїација* из Рима писмено опомиње Которског бискупа да настоји да унијати православна српска села која су на територији те бискупије.

Конгрегација тражи то исто и од Нинског бискупа код Задра (17. децембра 1624.) и препоручује му за помоћника при унијаћењу Срба, мисионара Винченца Пасквалија. Овакве је препоруке *Конїреїација* упућивала и другим римокатоличким бискупима у Приморју и Хрватској, као и државним властима Млетачке и Аустрије. А да су бискупи и друго особље уз њих извршавали те препоруке види се из даље документације. Почнимо с југа Приморја, од Скадра и Котора.

25. октобра 1623. године, Скадарски бискуп Доминик Андријаши поунијатио је „305 душа шизматика“. Которски бискуп и његови помоћници настоје тих година да поунијате православне Србе на територији те бискупије, а Которски бискуп извештава 20. јуна 1627. године, Конгрегацију да је са острва Хвара превео на унију 20

Срба, истовремено, латински свештеник Антонио Касалари врло се трудио да унијати Србе у Кртолима, Луштици и Паштровићима, па зато бива наименован за мисионара у бискупијама Барској и Которској. Међутим, са унијаћењем Срба Паштровића није уопште ишло лако, јер су на унију пристајали само неки клирици, док цео Српски народ није. Од 1635-37. године ишло је у Паштровиће више мисионара, али није било много успеха. Мисионар Франческо де Леонардис је тим Србима предлагао да само прихвате „исповедање римске вере које је утврђено на Флорентинском сабору, а да могу задржати свој обред“, али Срби нису прихватили ни такву унију, мада су тактизирали и чак слали делегацију за Рим, која међутим није отишла даље од Венеције, јер су је Паштровићи убрзо повукли. Унијатска офанзива Римске цркве на Паштровиће и Боку продужена је и надаље зато што се тиме „отварају врата за унијаћење Црне Горе, Зете и других крајева Србије, који су препуни шизматика“. Из Котора је покушано унијаћење и српског епископа на Цетињу, затим у Мајинама и дубље у старој Херцеговини.

У Херцеговини, нарочито око Требиња и Мостара, покушавана је унија и раније, нарочито после унијаћења суседнога Конавла, али су Срби у залеђини херцеговачког Приморја остајали непоколебљиви у Православљу. Ипак, унијатски притисци су били велики, па је 1644. године мисионар Ђузепе Марија Буоналди поунијатио неколико Српских породица (преко 100 лица) у Требињско-мрканској бискупији. Нешто пре тога, 1641. године, провинцијал фрањевац у Босни, фра Мартин, пише Конгрегацији у Рим да он по Босни ради на унијаћењу православних Срба. У босанско-херцеговачком Приморју, Дубровачки надбискуп такође ради на унијаћењу православних Срба, па тако 12. маја 1692. године извештава Конгрегацију да је „многе шизматике Србе“ поунијатио, а протерао са своје територије два српска епископа, пребегла од Турака. Тако исто 18. августа 1641. године пише апостолски мисионар за Далмацију, Ђовано Пасквали да и он у турском делу Далмације редовно посећује Србе и преводи их у римокатолицизам или унију.

И Сплитски надбискуп Стеван Козма пише Конгрегацији 12. септембра 1685. године, да пошто је млетачким заузимањем једног дела турске територије омогућено унијаћење тамошњих Срба, он је лично поунијатио тамо многе Србе појединачно. Слично раде и Маркарски и Трогирски бискупи, почев од 1644. па све до 1707. године, бар према објављеним документима, па су њиховом унијатском делатношћу, у којој нису бирали средства дозвољена и недозвољена, многи православни Срби поунијаћени, а српски упорни и отпорни калуђери и свештеници били су одатле прогнани. Сплитски надби-

скуп Антун Качић, иначе питомац Конгрегације из Рима, писао је (30-тих година XVIII века) да „православни Срби у Далмацији не смеју бити православни него морају бити или латини или унијати“.

На Далматинском приморју од Шибеника до Задра и Нина, где живе православни Срби у веома великом броју, као и у далматинској Загори у позадини, била је током XVII и XVIII века велика римокатоличка офанзива ради поунијаћења верника Српске и Цариградске православне Патријаршије. Тако 15. IV 1625. године, Задарски надбискуп Отавиани Гарздор пише Конгрегацији да је из јурисдикције Филаделфијског архиепископа (из Венеције) само у Шибенику поунијаћено 60, а у Задру 190 грчких и српских породица. Када су се под крај XVII века многи нови Срби (око 10.000) доселили са турске територије на млетачку, Задарски надбискуп Парциги тражи од Конгрегације (23. VII 1688. године) мисионаре да му помогну да те досељенике поунијати. Отпор православних Задрана и Срба из Равних Котара трајао је дуго и углавном успешно, али је услед бруталних притисака било и примање уније. 17. маја 1722. године забележена је народна скупштина Срба Задрана са које су упутили писмени протест против насиља надбискупа Змајевића над њима, који не допушта слободу православне вере и све Србе тужака млетачким властима као „схизматике и бунтовнике“. Слично је са Србима поступао у то време и Шибенски бискуп Донадони.

Нинска бискупија и њени бискупи такође су предњачили у насилном наметању злогласне уније православним Србима тог дела Приморја, о чему сведоче објављени документи, већ од 1637. године па до пред крај XVIII века. Нински бискуп тражи из Рима (5. X 1680. године) мисионаре да му помогну у унијаћењу Срба, које назива „најгори шизматички народ“! Нински бискуп Парчић пише 20. априла 1693. године да он упорно ради на унијаћењу многобројних Срба на терену своје бискупије (има их, по њему, 7.363, са својих 15 свештеника и епископом Атанасијем Љубовићем).

Организованим унијатским акцијама Шибенског, Задарског, Нинског и Сењског бискупа, Срби у Далмацији су током XVIII века доживљавали велика насиља и прогоне због одбијања уније. Године 1730. Шибенски бискуп се жали да га српски свештеници и народ не примају у „канонске визитације“, и тражи подршку и папе и млетачких власти, јер жели да се православним Србима наметне за црквеног пастира. Срби су давали јак отпор таквим понижењима, па је водећи бенковачки парох Симеон Кончаревић био због тога протеран 1730. године, а када је касније успео да постане српски православни епископ за Далмацију, опет је био 1753. године насилно удаљен од свога православног народа. (Умро је касније у Русији.) Прогањани

су и затварани српски свештеници и калуђери, Србима су одузимане цркве и даване римокатолицима, или је у Српској цркви морао обавезно бити и латински олтар, где служе и римокатолички свештеници. Услед великих унијатских притисака на Србе у Далмацији, дошло је до учесталих жалби Срба Венецији, па је Млетачка влада издала 31. XII 1761. године декрет о признању слободе православнима, али је Римска курија најоштрије напала Млетачку владу због тога, па је декрет убрзо опозван. О насилно наметаној унији православним Србима у Далмацији у XVIII веку пише епископ Никодим Милаш следеће горке редове: „Православни Далматинац, када се сјети начина како се унија у његову средину спроводила и шта је све било за вријеме и после уније, гроза га хвата, срце му се стеже и невољна суза за својим мученицима, очевима и дједовима на очи му наилази... Свјежа је у памети далматинског православнога успомена страдалаца својих за вјеру који чамише и у Задарској кули *Бово д'Анџона* и у Млетачким *Поззи*, и који мученичком смрћу засвједочише своју оданост Православној Цркви“. (Славенски апостоли... стр. 18-20, Задар 1881.)

После млетачке владавине у Далмацији дошла је аустро-угарска (крајем 18. века), која је накратко прекинута француском владавином (1805-14), када је православним Србима било нешто лакше. Међутим, од 1810. г. у Далмацији се појављује самозвани Сарајевски епископ Венедикт Краљевић, пореклом Грк, авантуриста сумњивог морала и превртљиве вере, који од аустријске власти буде признат за православног епископа Далматинског. Он убрзо почиње подмуклу акцију за увођење уније у Далмацији и у том циљу доводи унијатске свештенике и учитеље међу православне Србе. Срби су му пружали снажан отпор, бојкотујући и њега и његове свештенике на службама у црквама. Године 1821. Срби се жале цару Францу I у Бечу истичући да: „чврсти и постојани у нашој вјери (православној), одлучили смо изгубити своје имање и живот пре него што допустимо и најмању измјену у догматима наше вјероисповести“ (Житије Герасима Зелића, књ. III, 179, Београд 1900). Услед насталих немира међу Србима у Далмацији, Аустро-Угарске власти су коначно 1828. пензионисале Краљевића, а Далматинска епархија поверена је Српском Карловачком Митрополиту и тако је добила православне Епископе. Ипак, притисци за унијаћење настављени су и половином 19. века, о чему говори потресна приповетка Симе Матавуља *Пилићенда*, из које се види да су римокатолици покушали српску сиротињу у сиромашној Далмацији буквално да купе житом и храном за „упис у царску веру“, али је већина српских сиромаша и то одбила речима: „Ја се уздам у мога српскога (Х)Риста.“

Ипак, највећи унијатски притисци на православне Србе били су у Хрватској и Славонији, на простору данашњег Жумберка и око Карловца, Загреба и Вараждина. Наиме, између 1530. и 1540. године избегло је из Србије и Босне преко 3.000 православних Срба испод Турака и они стигну у Горски Котар и Белу Крајину, тј. на простор између српских манастира Гомирја и Марче и даље до Лепавине. Били су то Срби *ускоци*, који су као добри борци ту прихваћени и постали бранитељи од Турака у познатој Војној крајини. Њима је око 1578. пребегао и митрополит Дабробосански Гаврило Аврамовић, егзарх Пећког Патријарха, са више калуђера, који су основали српски манастир Марчу код Иванић-Града (близу Загреба). Њега су наследили други српски епископи, па је 1607. г. од Пећког Патријарха Јована Кантула овим Србима постављен Симеон *Вретанијски* (тако су тада названи ови крајеви). На њега је римска пропаганда и државна сила тада навалила, те је он 1611. г. морао ићи у Рим, где је изгледа пред папом изјавио да прихвата унију и као седиште му је додељен манастир Марча. Полуунијатски став Симеона Вретанијског пресечен је доласком, после Симеона (1630), за епископа Максима Предојевића, коме је цар Фердинанд наредио да иде у Рим на хиротонију, но он је то избегао и примио посвећење од Пећког Патријарха Пајсија. И Максим и његови наследници у манастиру Марчи и Жумберку вешто су одолевали унијаћењу, све до Епископа Гаврила Мијакића (1663-70), који буде утамничен од Аустријских власти, те умре у тамници у Шлеској 1686. године. Чим је он затворен, већ 1670. г. у Марчу је доведен унијатски епископ Павле Зорчић, а сви марчански монаси, који су се унији снажно одупирали, похапшени су (маја 1672. г.) и послани оковани на Малту на вечиту робију, где су и умрли као исповедници Православља.

О многим покушајима наметања уније овим „вретанијским“ Србима и српским манастирима Гомирју, Марчи и Лепавини постоје многи документи тога доба, па наводимо само неке од њих. 1. XI 1625. извештава Конгрегацију Алберт Песлер о Србима насељеним пре 60 година на територији Аквилејског патријархата и Загребачке бискупије, и предлаже како да се они поунијате, а од Бечког двора тражи да одатле протера српске православне свештенике и доведе римокатоличке. Исте године и Тршћански бискуп извештава папског нунција у Бечу од 20.000 православних Срба у крајевима око Гомирја и о раду на њиховом унијаћењу. То исто тражи и Љубљански бискуп (31. XII 1625), те Конгрегација у Риму одобрава унијаћење и тражи од Беча прогон српског свештенства и постављање латинског, који ће Србе „са шизме превести на унију и у послушност Римској Цркви“.

Следеће 1626. године Загребачки бискуп извештава о унијаћењу Срба у Жумберку, али каже да тамо још има и Срба неунијата, које српски калуђери буне против уније, па извештава да су неки од тих калуђера зато претучени и протерани. Бечки двор је одговорио лукаво: да је и он за унију, али постепено, јер су Срби у Хрватској и Славонији „одбранбени зид ових крајева од Турака, и опасно је (насилно унијаћење) да се не би одметнули Турцима“. На унијаћењу Срба у Жумберку и Карловачком и Вараждинском генералату рађено је и читав следећи век и слани су им свакојаки мисионари и клирици, док су српски епископи, свештеници и нарочито монаси из манастира Гомирја, Марче и Лепавине прогањани, затварани и на сваки начин спречавани од православног служења Србима — „Рашанима, друкчије названим Власима“. Године 1641. Загребачки бискуп Рафаило Леваковић договорио се био са Хрватским баном и војним и другим старешинама (Драшковић, Франкопан, Ердеди, Зрински, Шварцемберг) да свакако поунијате Србе у Хрватској и Славонији, учему су му војне и друге старешине понудиле „сву неопходну помоћ“. Русински унијатски епископ Методије Терлецки пише из Вараждина Конгрегацији у Рим (5. IV 1644) да је у унијатској мисији код Срба око Гомирја поунијатио калуђера Василија Огњановића и наговарао у манастиру Марчи епископа Максима Предојевића да иде у Рим и прими унију. Већ смо споменули као су претходно прошли српски монаси, манастира Марче. Аустријски генерал Петаци протерао је коначно све монахе из манастира Марче 2. августа 1753. године.

Овако стање сталних притисака на Србе у Хрватској и Славонији настављено је све до Велике сеобе (1690) и доласка Пећког Патријарха Арсенија III Чарнојевића, са већим бројем православних Срба, када је Патријарх тражио и добио гаранције од Бечког двора о поштовању свих српских народних и црквених права. Но и те гаранције биле су врло често гажене и негиране, тако да ни Патријарх Арсеније није успео да манастир Марчу преузме од унијатских наметнутих епископа, који су и после Павла Зорчића са аустријском војском устоличавани. Ни наследници Чарнојевића, Патријарх Арсеније IV и Карловачки Митрополит Мојсије Петровић и Павле Ненадовић нису успели да спасу манастир Марчу (који је изгорео 1739. године), нити да спрече коначно унијаћење Срба у Жумберку.

Како се Српски народ одупирао унији у Карловачком генералату показује народна представка, упућена Патријарху Арсенију IV из тога краја (писана 20. III 1742), која гласи: „Откад је први унијатски епископ Павле Зорчић примио унију, свагда и сви после њега до садашњег унијатског епископа Теофила Пашића чинили су насиље и мучитељски, а не учитељски приморавали нас на унију, а највише наше

калуђере Гомирце, тако да их доста има по галијама и по тамницама и по мору, а везање, одвођење, робљење и затварање (калуђера) нашег манастира Гомирја нико не може изразити. А када је садашњи унијатски епископ Пашић дошао у наш народ на иншталацију са војском и истрагом, донео је собом претњу од царског двора (из Беча), да ће свако ко би се показао противан речју или делом унијатском епископу Теофилу Пашићу, бити без сваког суда кажњен смртном казном, све имање ће му се одузети, а породица ће му се из генералата прогнати. Сва господа (властела) ових крајева и сав римски (римокатолички = хрватски) народ, кога има више него нас, паште се (= настоје) да ову царску претњу у дело спроведу. Многи наши људи су ради унијата Пашића били целу годину у Карловцу оковани и љутим робовањем и затвором мучени, а неки су у тамници и помрли. И доиста, да није наш манастир Гомирје устао против Пашића и дао трошак за процес, као што је увек давао трошак и труд, учећи нас вери хришћанској и бранећи од унијата, заиста би заувек сви остали унијати“. (Објавио Руварац, *Српски Сион* 1904, стр. 712-713.)

Године 1758. Срби Жумберчани, њих 31 у име „читавог становништва Жумберачког подручја, грчког (= православног) обреда, непоунијаћених“, подносе „вапијући жалбу“ Карловачком владици, где изјављују: „Сада видимо да јавно над нама врше садашњи поунијаћени свештеници насиље над нашом вјером, јер они отворено употребљавају насиље против наше вјере и Источњачке Цркве, те нас покушавају одвратити од наше вјере и Цркве, а ми имамо у виду наше претке и саму нашу несаломљиву вјерност у којој желимо да продужимо и убудуће живјети и мријети; па ни живи ни мртви не мислимо одустати од наше Источњачке Цркве и вјере, нити мислимо промијенити нашу вјеру“. (Јохан Хајнрих Швикер, *Хисторија унијаћења Срба у Жумберку*, Беч 1874, на немачком.) Писмо је спроведено Бечком двору, али успеха није било. Бруталном војном силом Аустрије унија у Жумберку коначно је наметнута Србима 1769. године, што и данас знају многи Жумберчани, мада су већином похрваћени, изгубивши тако унијом свој и верски и национални идентитет.

Са коначним наметањем уније православним Србима у Жумберку нису престали унијатски притисци на остале православне Србе у Хрватској и Славонији. Тако, у време када је аустријска војска протерала Турке из Славоније, Барање и Срема (у аустријско-турском рату 1683—1690, када су и многи Срби устаници учествовали на страни Аустрије), одмах иза аустријске војске ишли су римокатолички бискупи, као некада за крсташком војском у православну Ви-

зантију, и насилно спроводили унију над Српским живљем Хрватске, Барање, Славоније и Срема. Већ 18. јануара 1690. године у језуитској цркви у Печују у Барањи преведено је у унију 15.000 православних Срба. Они су били присиљени да признају папу и друге новотарије Римске Цркве у вери и уређењу Цркве. Када је у ове крајеве пристигао Српски Патријарх Арсеније III он је предузео све што је могао да ове поунијаћене Србе поврати у Православље, што му је највећим делом и успело. Патријарх Арсеније је имао исте муке и у Срему и Славонији да спречи даље наметање уније Србима од агресивних римокатоличких бискупа и мисионарија. Он и његов ново-придошли Српски живаљ, који је избегао из Турске после пораза аустријске војске 1690. године, убрзо су увидели да им је по питању слободе вере било боље под Турцима неголи под новим господарима светог Римског царства.

У манастиру Лепавини у Вараждинском генералату на Србе је настављен притисак ради поунијаћења, па је тако 1717. године на вратима овог српског православног манастира убијен игуман Кодрат Лепавински. Убио га је агресивни унијатски бискуп из већ освојене Марче, Рафаило Марковић, који је настојао да преотме од Срба и манастир Лепавину, а игуман Кодрат га није хтео признати за свога епископа, па је зато пао као православно мученик на вратима свога манастира (који је иначе ту постојао још од 1555. године). Притисци на Србе да се поунијате у Вараждинском крају били су толики да је ускоро дошло до српске народне побуне у Вараждинском генералату, која је угушена у крви. Један од српских народних православних бораца против уније био је прота Никола Поповић, али он је од аустријских власти затворен 1726. године у Копривици у затвор, а царска наредба из Беча од 15. септембра 1727. године наређивала је да се цела ствар око побуне православних Срба комисијски испита, али да се не може допустити да уз постојеће унијатске епископе буду и неунијатски, тј. православни Српски. Дословно је писано да уз „уните или послушнике и синове свете Римске Цркве“ не може бити и „деце и питомаца свете Источне Јерусалимске Цркве грчког закона“ (Душан Кашић, Отпор Марчанској унији и Лепавинско-северинска епархија, Београд 1986, 32-28).

Српским православним епископима и Патријарху Арсенију IV, избеглом са својим народом из Турске у Аустрију (1737), као и његовим наследницима, Карловачким митрополитима, било је забрањено да посећују своје епархије и православни живаљ. Када је преотет манастир Марча и спречен сваки даљи долазак српског епископа у тај крај, онда је Српска Црква одлучила да уместо те бивше епархије (епископије) оснује нову, која је названа *Лепавинско-Северин-*

ска, и за њу је изабран епископ Симеон Филиповић, али је он одмах по доласку на епархију био од римокатолика и унијата оклеветан и од аустријске власти ухапшен и спроведен у затвор у Копривницу, где је убрзо и умро, без икаквог суда, 1743. године. У ово време оснивања ове нове српске православне епархије у Северину 1734. г., Сењски бискуп, Иван Бенцони, послао је два своја свештеника са писмом карловачком генералу Штубенбергу у којем пише: „Да се улазак новоме шизматичкоме владици у границе Модрушке бискупије не отвори. Ако би, међутим, шизматик припуштен био, присежемо (заклињемо се) Богу и вашој екселенцији да то неће бити без крви, и нас двојица које гледа овде ваша преузвишеност први ћемо закопати своје шаке у чекињасту браду младога шизматика те одбити га силом, следећи Христовој опомени: добар пастир душу своју полаже за овце своје“ (Д. Поповић, Срби у Војводини II, 213, Нови Сад 1959). Под притиском унијатске римокатоличке агресије и ова српска епархија у Северину морала је бити укинута већ после 15 година.

У време владавине Аустријом Марије Терезије (1740-80) за православне Србе било јестање још теже. Ултра-католичка царица забранила је српском свештенству, епископима, па чак и Карловачким митрополитима да не смеју спречавати ни ометати унијаћење Срба. Терезија је већ 1741. г. потврдила закон Пожунског сабора, где се у 46. члану каже: „У Тројединој краљевини осим римске вере неће се трпети ни једна друга вера“ (Р. Грујић, Пакрачка епархија, 87, Нови Сад 1930). Царица је лично писала папи Пију VI 26. јула 1776: „да ће свету унију (међу Србима) на сваки начин да помогне, а оне који су у њој остали да ће свим могућим средствима да утврди“ (Ј. Радонић, Римска курија... 626).

Време владавине Марије Терезије било је време правог прогона Српске Цркве и њеног свештенства и монаштва, нарочито српских манастира као чувара Православља у народу, о чему постоје многобројна сведочанства савременика. За њено време (између 1750-60) покушано је и насилно спровођење уније у Ердељу у Трансилванији (данашњој Румунији), где су живели православни Румуни и Срби а потпадали под Српску Карловачку митрополију. Унија у Ердељу није успела, али је у борби за Православље пало неколико Мученика и Исповедника Срба и Румуна (Св. Висарион Сарај, Св. Софроније и Св. Опреа). Принуђивање православних Срба на унију попустило је са издавањем „Толеранц-Патента“ цара Јосифа II од 25. октобра 1781. године, али то није значило и престанак даљих покушаја наметања уније Србима на терену Аустро-Угарске монархије, који су трајали и кроз цео 19. век. У Хрватској Католичкој Цркви и до данас

постоји Крижевачка бискупија (седиште у Крижевцима између Загреба и Вараждина), намењена унијатима и унијаћењу православних и зато се та бискупија протеже на све просторе Хрватске, Славоније и Војводине где год има старијих или где би могло бити нових унијата, што значи да се Римска Црква на српским православним просторима ни до данас није одрекла злогласне уније и унијаћења.

Што се тиче простора централне Србије и ту је Римокатоличка црква покушавала да православним Србима, где год и кад год је то било могуће, наметне „проклету унију“, како ју је називао Српски православни народ. У северним крајевима Србије, још у 13. веку, у време владавине српског краља Драгутина, било је покушаја преко римокатоличке Мађарске да се Србима у Срему, Мачви и крајевима источне Босне Усора и Соли наметне унија. Касније када је Београд био под Мађарима било је појединачних и групних унијаћења православних Срба у Београду, што није престајало ни са турском окупацијом Београда. Са продорима Аустроугарске војске, у 17. и 18. веку, у Београд и Србију долазили су и римски бискупи и мисионарији и Србима у Београду и Србији покушавали наметнути римску унију. Тако нпр. године 1713. пише Конгрегацији у Рим Београдски бискуп Лука Натали да је „превео у крило Римске цркве многе шизматике“ (Србе) и „више јеретика“ (М. Јачов, Документи Конгрегације). После Пожаревачког мира 1718. г. између Аустрије и Турске, када је Аустрија остала у деловима Србије заузетим од Турака, одмах су у те делове Србије послати римокатолички мисионарији да шире унију међу православним Србима. Римокатолички бискуп у Београду развио је посебно јаку акцију унијаћења Срба, па је Српски народ окупљен на сабору у Београду 1732. г. послао протестну представку Бечком двору, износећи неправде и насиља која им се чине од Римокатолика. Народ истиче да је аустријска католичка власт и Римска црква рађе и лакше трпела лутеране, калвинисте и Јевреје неголи православне Србе (Ј. Радонић, Римска курија... 496-7).

Унијатски насртаји Римокатоличке цркве на православне Србе у Србији и по осталим Српским крајевима нису престајали ни током 19. века, а у нашем 20. веку довели су до крвавог *јеноцида* над православним Српским народом и његовом Светосавском Црквом на терену злогласне усташко-фашистичке „Независне Државе Хрватске“ током последњег рата (1941-45), када су и Римски папа Пије XII и Загребачки надбискуп Алојзије Степинац благосиљали нацифашистичке и усташке погроме над невиним православним народом и свештенством у Југославији, као и даље у Чехословачкој и Русији (Украјини).

О страдањима и жртвама православних Срба током усташког геноцида над Србима под немачко-италијанском окупацијом познато је већ широм целог света, о чему постоји и обимна литература на више светских језика, тако да се на томе овде не бисмо задржавали. Напомињемо само да су мучена и убијена четворица српских православних епископа, око 220 свештеника и близу милион верника, од којих само 700.000 у злогласном логору Јасеновац. У десетак српских цркава убијани су и спаљивани верници, а само у Глини 1.200 Срба заклано је у храму. Порушено је и оштећено на стотине српских цркава и манастира, а покрадено или уништено велико црквено, културно и уметничко благо Српске Цркве на терену злогласне Независне Државе Хрватске.

Но не мањи грех Римокатоличке Цркве Хрватске био је у *присилном прекршћивању* православног Српског живља у Хрватској, тако да је, с благословом Ватикана и Хрватских бискупâ на челу са кардиналом Степинцем, прекрштено 250.000 православних Срба и на терену Независне Државе Хрватске створена марионетска полиунијатска „Хрватска православна црква“. Унијатско својатање насилно покрштених под окупацијом Срба у Хрватској наставила је Хрватска Католичка Црква и неколико деценија после рата, јер је нехришћанска особина римског унијатског менталитета позната и по томе да све што насиљем освоје за унију и папство, то никада више не напушта нити се тога одриче.

На жалост, вековна мржња римоцентричног тоталитарног менталитета према Православљу, уопште, и посебно према православним Србима, није била присутна само код Загребачког надбискупа Степинца (који је у свом личном *Дневнику* записао поводом 27. марта 1941. следеће редове: „Дух бизантинизма је нешто тако грозно, да је само Свемогући и Свезнајући Бог у стању парирати интригама и подвалама тих људи... Шизма (тј. Православље) је највеће проклетство Европе, скоро веће него протестантизам. Ту нема морала, нема начела, нема истине, нема правде, нема поштења“). Од те мржње и агресије према Православној Цркви није био слободан ни познати Ђаковачки надбискуп Јосип Јурај Штросмајер (1815—1905), кога Римокатоличка Црква на простору Југославије стално истиче као „пример екуменизма“ још у 19. веку (о овоме видети најновију студију Љ. Дурковића-Јакшића, Србија и Ватикан 1804—1918, Краљево-Крагујевац 1990).

После II Ватиканског концила Римокатоличка Црква у Југославији била је почела, иако не одмах, један толерантнији и екуменскији однос (мада увек на римски начин схватаног екуменизма, тј. увек

римоцентричног и папоцентричног). Међутим, то није дуго потрајало. Данас је Римокатоличка Црква у Словенији и Хрватској, а нарочито ова последња, поново агресивна и крајње нетолерантна према православним Србима и Српској Цркви на тим теренима, тако да је то практично прекидање сваких хришћанских односа који су иначе претпоставка за хришћански екуменски дијалог у љубави и истини.

12. XII 1990.